

**ЧЕРКАСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА
І-ІІІ СТУПЕНІВ № 10
ЧЕРКАСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Ефективність роботи команди психолого-педагогічного супроводу

**Методбюлетень
грудень**

Черкаси 2022

Зміст

1. Вступ. Організація інклюзивного навчання в закладі освіти.....	3
2. Команда психолого-педагогічного супроводу.....	6
3. Функції учасників команди психолого-педагогічного супроводу.....	9
4. Етапи роботи команди психолого-педагогічного супроводу.....	12
5. Надання корекційно-розвиткових послуг дитині з особливими освітніми потребам.....	15
Висновок.....	18

1. Вступ. Організація інклюзивного навчання в закладі освіти.

Сьогодні інклюзивна освіта є не лише однією з фундаментальних засад розвитку освіти, але й філософією розуміння участі людини у житті суспільства.

Інклюзивна освіта як забезпечення права на рівний доступ до якісної освіти *УСІХ* дітей набуває все більшого значення і розвитку в Україні.

Актуальність теми. Одна з важливих умов впровадження інклюзивного навчання у закладі освіти – організація професійного співробітництва команди психолого-педагогічного супроводу, результатом якого має стати освітнє середовище, максимально сприятливе для різнобічного розвитку всіх учнів, у тому числі й учнів з особливими освітніми потребами. Визначальним у забезпеченні інклюзивної освіти є поняття додаткової підтримки або додаткових ресурсів, які можуть охоплювати людські, матеріальні та фінансові ресурси.

Психолого-педагогічний супровід - це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку. Психолого-педагогічний супровід включає в себе надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг.

Інтеграція дітей з порушеннями психофізичного розвитку в заклади загальної середньої освіти становить складну проблему, адже саме лише перебування дитини у широкому соціумі – це ще не запорука її успішного навчання та соціалізації. Кінцевий результат значною мірою залежить від того, які умови для цього створені, а також від наполегливої та цілеспрямованої роботи всіх учасників освітнього процесу.

Закон України «Про освіту» зазначає таке тлумачення термінів:

інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципі недискримінації, врахуванні багатоманітностей людини, ефективному залученні та включенні до освітнього процесу всіх його учасників;

інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей;

особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі, з метою забезпечення її права на освіту.

Освіта дітей з особливими потребами передбачає включення їх у загальну діяльність разом з іншими дітьми, починаючи вже з дошкільного віку. Адже навчання дітей з особливими потребами спільно з їхніми здоровими однолітками сприяє їх соціальній адаптації. Таке навчання є корисним також і для здорових дітей, бо вони вчаться розуміти проблеми інших, стають добрішими.

Щоб організувати інклюзивне навчання, батьки дитини мають звернутися до інклюзивно-ресурсного центру з заявою про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини. Зверніть увагу, що ІРЦ має протягом місяця провести таку оцінку, а сама оцінка може тривати до 10 днів.

У своєму висновку ІРЦ має вказати потреби дитини в корекційно-розвиткових послугах, асистенті вчителя та/або дитини (відповідно до форми, затверджені постановою КМУ від 12 липня 2017 р. № 545).

Наступним кроком буде звернення в заклад з письмовою заявою та подання витяга ІРЦ про комплексну оцінку розвитку дитини. Якщо в батьків є тільки витяг від лікарсько-консультативної комісії, то це не є підставою для організації інклюзивного навчання.

Керівник закладу повідомляє орган, у сфері управління якого перебуває заклад освіти, про потребу відкриття інклюзивного класу та створення інклюзивного освітнього середовища. Перед початком нового навчального року керівник видає наказ про зарахування дитини до школи та утворює інклюзивний клас.

В обов'язковому порядку організації інклюзивного навчання в закладі є створення і відповідні умови, які забезпечують безперешкодний доступ до приміщень школи (вхід дублюється пандусом з бортиками). Створення ресурсної кімнати і облаштовані необхідним обладнанням де спеціалісти проводять корекційно – розвиткову роботу з дітьми. Ресурсна кімната в закладі освіти дозволяє емоційно розвантажити дитину, зняти нервові збудження, знизити рівень агресії, тривожності, активізувати мозкову діяльність, займатися зі спеціалістом в індивідуальному порядку. Забезпечується необхідними навчально-методичними і наочно-дидактичними посібниками та індивідуальними технічними засобами навчання.

Навчання у класах з інклюзивною освітою здійснюється за типовими навчальними планами, програмами, підручниками та посібниками, рекомендованими МОН України для загальноосвітніх навчальних закладів, щороку оновлюється на офіційному сайті Міністерства. Освітній процес в класах з інклюзивним навчанням у закладах загальної середньої освіти здійснюється відповідно до робочого навчального плану школи, складеного на основі Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених Міністерством освіти і науки України, та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

На основі зазначеного робочого навчального плану розробляється індивідуальний навчальний план для дітей з особливими освітніми потребами (далі – індивідуальний навчальний план) з урахуванням висновку інклюзивно-ресурсного центру. Індивідуальний навчальний план визначає перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин, що відводяться на вивчення кожного предмета за роками навчання, та тижневу кількість годин. У плані враховуються додаткові години на індивідуальні та групові заняття, курси за вибором, факультативи тощо.

Розклад уроків для дітей з особливими освітніми потребами складено з урахуванням індивідуальних особливостей їх навчально-пізнавальної діяльності, динаміки розумової працездатності протягом дня і тижня та з дотриманням санітарно-гігієнічних вимог.

За наявності запиту керівник закладу загальної середньої освіти або заступник керівника з навчально-виховної роботи керуючись нормативними документами, а саме проектом Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» від 17 травня 2019 р. невідкладно формує склад команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами; здійснює функції щодо діяльності команди психолого-педагогічного супроводу, визначених центральним органом виконавчої влади у сфері освіти й науки.

За наказом МОН України від 8.06.2018р. №609 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти», **склад команди** містить постійних учасників та залучених фахівців.

Аналіз науково-педагогічної літератури та освітньої практики свідчить, що команда психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання має трьохрівневу структуру

Рис.1. Трьохрівнева структура інклюзивного навчання в закладі освіти

До того ж не кожен заклад освіти має у своєму штаті фахівців із психологічної, корекційної та спеціальної освіти, в цьому випадку педагоги закладу освіти потребують фахової підтримки. Співпраця інклюзивно-ресурсного центру та закладу освіти дозволить педагогам, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, долати професійний стрес, отримати професійну допомогу, що буде сприяти ефективній організації інклюзивного навчання в закладі освіти. Окрім того, фахівці центру мають надати рекомендації педагогам і батькам щодо напрямків роботи з дитиною, які спрямовані на реалізацію її потенціалу, з урахуванням особливостей засвоєння знань, навичок, практичного та соціального досвіду. Такі рекомендації є важливими при розробленні для дитини з особливими освітніми потребами *Індивідуальної програми розвитку*, про що зазначено в Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації діяльності інклюзивних груп (лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-487 від 12 жовтня 2015 року).

Отже, у процесі вибору індивідуальної освітньої траєкторії кожного учня з особливими освітніми потребами та її практичного впровадження, на нашу думку, мають враховуватися рівневі особливості, основні функції кожного суб'єкта командної взаємодії та взаємозв'язки між командами на кожному рівні.

2. Команда психолого-педагогічного супроводу

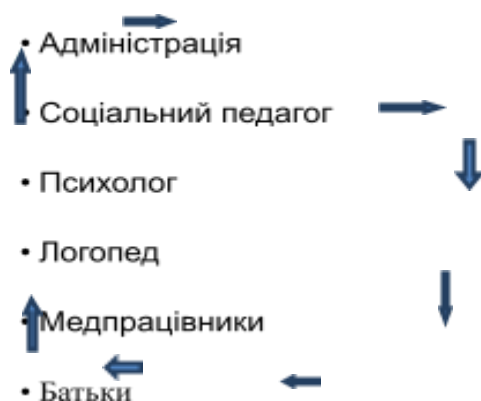
Однією з умов успішного інклюзивного навчання є командний підхід, який забезпечують члени команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття «психолого-педагогічний супровід» розглядається досить широко. Використовуються терміни, що є ідентичними до понять «співробітництво», «допомога», «сприяння», «підтримка», під супроводом інколи розуміють медичну або соціальну складову цього процесу. Але це поняття є більш об'ємним. Найбільш вживаним вважається наступне: **психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в закладі освіти з інклюзивним навчанням** – це взаємоузгоджена комплексна діяльність команди фахівців та батьків дитини, спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини, засвоєнню нею знань, умінь навичок, успішній адаптації, реабілітації, її самореалізації та інтеграції в соціум.

Команда супроводу для дитини з особливими освітніми потребами є мультидисциплінарною. Де залучені спеціалісти різногалузевого напрямку.

Запорукою успішної реалізації моделі інклюзивної освіти є ефективна співпраця вчителів, відповідних фахівців, батьків та учнів – команда, яка забезпечить підтримку. Всі працівники та адміністрація школи, всі, хто працює із учнем з особливими освітніми потребами, мають допомагати один одному, обмінюватися знаннями, надавати консультативну допомогу в межах своєї компетенції для досягнення головного – реалізації потенційних можливостей дитини та підготувати її до подальшого життя.

Команда – це група людей у яких є спільна мета, які співпрацюють, щоб досягнути більше разом ніж поодиночки. Одна людина не може займатися питаннями когнітивного, моторного, соціального та комунікативного розвитку дитини. Це можливо зробити лише разом.

Кожен член команди має свої відповідно до законодавчої бази інклюзивної освіти в Україні:

- **вихователі ДНЗ** - проводять заняття, організовують дозвілля дітей, відповідають за режимні моменти; виконують рекомендації корекційного педагога щодо індивідуального підходу до дитини чи закріплення певних навичок, одержаних на корекційних заняттях;

- **вчитель початкових класів та вчителі-предметники загальноосвітньої підготовки** – проводять уроки, реалізуючи не лише освітні, а й корекційні цілі навчання дітей з ОПФР, передбачені спеціальними освітніми стандартами; виконують рекомендації корекційного педагога, психолога щодо індивідуального підходу до дитини чи закріплення певних навичок, одержаних на корекційних заняттях;

- **вчитель початкових класів/класний керівник разом із соціальним педагогом і психологом** – відповідають за формування колективу групи/класу, роботу з батьками;

- **корекційні педагоги, спеціальний психолог** - проводять корекційно-розвиткові заняття. Зокрема:

- - **логопед** працює з дітьми, які мають порушення мовлення, інтелекту, ЗПР, ОРА, комплексні порушення; за наявності мовленнєвих порушень і з дітьми, що мають проблеми зору;

- - **тифлопедагог** проводить спеціальні корекційні заняття з дітьми, які мають порушення зору, спрямовані передусім на розвиток їхньої орієнтації в просторі, мобільності тощо;

- - **сурдопедагог** розвиває слухове сприймання та формує вимову дітей з вадами слуху;

- - **олігофренопедагог** працює з дітьми, які мають вади інтелекту або затримку психічного розвитку; за рішенням ІРЦ заняття цього спеціаліста з розвитку пізнавальної діяльності можуть поєднуватись із заняттями із психологом;

- - **ортопедагог** проводить корекційні заняття з дітьми, які мають порушення опорно-рухового апарату (ОРА);

- - роботи **психолога** потребують діти із вадами інтелекту, ЗПР, емоційно-вольової сфери; а за наявності певних проблем (порушення поведінки, синдром дефіциту уваги, особистісні проблеми тощо) – й інші категорії дітей.

- Для дітей з розладами спектру аутизму (РСА) спеціалісти визначаються з огляду на комплекс індивідуальних особливостей. Провідним фахівцем у корекційній роботі з цією категорією дітей, зазвичай, є психолог. Проте за наявності інтелектуальних, мовленнєвих чи інших порушень корекційні заняття з дитиною з РСА можуть проводити й олігофренопедагог, логопед та інші фахівці.

- **Соціальний педагог** – визначає дітей з труднощами взаємодії з оточуючими та тих, які опинились у складних життєвих обставинах; допомагає класному керівнику в інтеграції дитини з ОПФР в колектив однолітків; сприяє залученню дитини з ОПФР до позашкільних закладів; представляє інтереси дитини у відповідних органах і службах;

- **Спеціальний/практичний психолог** – виявляє дітей з труднощами в навчанні, спілкуванні й скеровує їх до фахівців; спостерігає за дитиною з метою виявлення її індивідуальних особливостей; бере участь у комплексному вивченні дитини й складанні ІПР; консультиє педагогів, батьків;

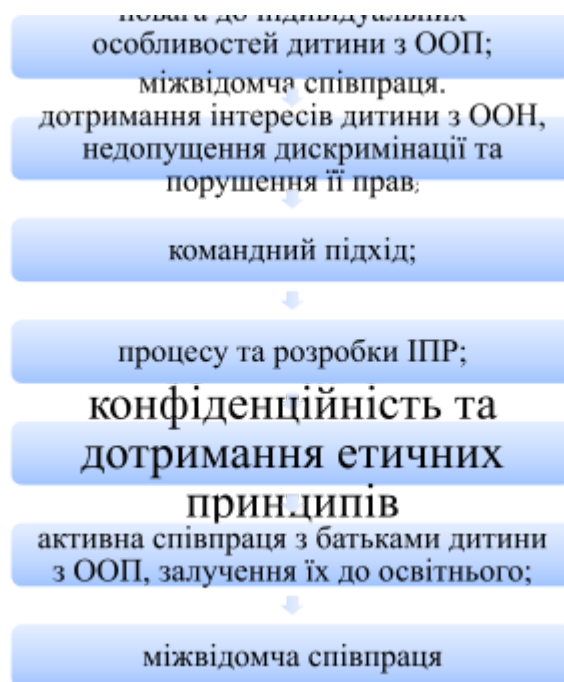
- **Асистент учня** – забезпечує соціально- побутовий потреби дитини, під час уроків так і позакласній діяльності; допомагає у пересуванні, відвідуванні туалету, переодяганні, харчуванні та задоволенні інших соціальних та фізичних потреб дитини.

- **Асистент вчителя** – забезпечує соціально-педагогічний супровід дитини; допомагає вчителю в організації навчально-корекційного і виховного процесу; адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей дитини; допомагає дитині у виконанні навчальних завдань; відповідає за ведення індивідуальної документації на дитину; консультиє батьків.

Для роботи в інклюзивній групі/класі у педагогів повинні бути сформовані моральні й професійні установки в галузі інклюзивної освіти, ціннісні орієнтації та психологічна готовність до навчання дітей з психофізичними порушеннями в інклюзивному середовищі.

Відповідно до визначених посадових обов'язків педагогів так і вузьких спеціалістів, які працюють в інклюзивному класі і є членами команди супроводу повинні вміти спостерігати за дитиною, помічати її труднощі й проблеми в навчанні, поведінці, спілкуванні. Обрати потрібну допомогу дитині, відповідні форми та методи щодо навчання та соціалізації.

Визначальними принципами діяльності команди супроводу в інклюзивних класах є:

До завдань командної роботи слід віднести: актуальні проблеми навчання (короткочасне погіршення засвоєння програми навчання: навичок письма, читання, поведінки), які викликають тривогу у педагога, але, у зв'язку зі своєю

незначною тривалістю, не є завданням команди супроводу в цілому і психолога зокрема; короткочасні проблеми поведінки, пов'язані передусім з ситуацією в родині, з початком захворювання дитини (а не з постійним її хворобливим станом, психічним статусом, які, природно, є завданням поглибленого обстеження всіма фахівцями); розробку програм, виховних заходів у межах освітнього процесу, рекомендованих класному керівнику, вчителю-предметникові та іншим учасникам освітнього процесу.

Аналіз сучасної законодавчої бази та фахової методичної літератури дозволяє сформулювати кілька основних завдань, які є базовими для роботи Команди супроводу:

1. Збирається інформація про особливості дитини, джерелами можуть бути висновок ІРЦ, інформація батьків, вихователів або педагогів, які працювали з дитиною. Залучаються додаткові фахівці для забезпечення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг в закладі освіти.

2. Для кожної дитини з особливими освітніми потребами розробляється своя Індивідуальна програма розвитку з дотриманням єдиних вимог до адаптації і модифікації навчального матеріалу, реалізується та відбудовується моніторинг виконання з метою коригування та визначення динаміки розвитку дитини.

3. Залучення дитини з особливими освітніми потребами до соціально-психологічної, корекційно-розвивальної, освітньо-виховної роботи в межах її актуальних та потенційних можливостей.

4. Ведення документації відповідними фахівцями (практичний психолог, логопед, асистент вчителя), де відображено актуальний розвиток дитини, динаміку її стану, успіхи та труднощі у досягненні певних цілей тощо.

5. Надання методичної підтримки педагогічним працівникам закладу освіти з організації інклюзивного навчання.

6. Постійна консультативна робота педагогів та вузьких спеціалістів з батьками дітей з особливими освітніми потребами щодо особливостей їх навчання та виховання; представлення та спільне обговорення з батьками проєктів Індивідуального плану розвитку, Індивідуальної навчальної програми (ІНП) дитини тощо.

7. Проведення класними керівниками, практичним психологом, соціальним педагогом та іншими учасниками Команди супроводу інформаційно-просвітницької роботи у закладі освіти серед педагогічних працівників, батьків, дітей, а також технічного персоналу з метою недопущення дискримінації та порушення прав дитини, формування дружнього та неупередженого ставлення до дітей з особливими освітніми потребами та їх родин.

8. Захист прав учнів з особливими освітніми потребами у випадку виявлення психотравмуючих обставин та/або ризику для життя і здоров'я дітей.

3. Функції учасників Команди психолого-педагогічного супроводу

Школа з інклюзивною освітою функціонує на межі із загальноосвітньої і спеціальної школи. Важливою складовою діяльності є методична, психологічна та спеціальна підготовка вчителів загальноосвітніх класів, учителів

предметників, класних керівників щодо спеціальних навичок і умінь навчання дітей з особливими освітніми потребами. Тому асистенти вчителя, психолог, корекційний педагог підвищують свій кваліфікаційний рівень, а саме проходження курсів, вебінарів, онлайн – курсів на освітніх платформах, адже вони дозволяють не лише самостійно підвищити свій рівень знань щодо інклюзії та багатьох інших тем, але також і знайти нові стратегії зацікавлення учнів і батьків питаннями інклюзії.

У процесі реалізації поставлених завдань значна увага приділяється координації дій спеціалістів, що здійснюють інтегроване навчання: практичного психолога, класного керівника, учителів-предметників, логопеда, дефектолога, соціального педагога.

Кадрове забезпечення для здійснення навчання учнів за спеціальними програми у школі, залишається актуальним, особливо для навчання учнів 5-11 класів.

За посадовими обов'язками фахівці команди супроводу здійснюють корекційно-розвиткові, аналітичну, навчально-виховну, консультативну, профілактичну та просвітницьку функції.

Директор школи в першу чергу гарантує реалізацію державної політики в галузі формування нової філософії щодо дітей з особливими освітніми потребами. Спрямовує інтеграцію та соціальне партнерство різних відомств, соціальних інституцій, служб з метою оптимізації процесу освітньої інтеграції. Створює інклюзивне освітнє середовище, які забезпечують права на освіту дітей з особливими освітніми потребами. Забезпечує фінансування інклюзивного навчання в межах асигнувань, передбачених у Державному бюджеті на відповідний рік, за рахунок інших джерел, не заборонених чинним законодавством. Затверджує вибір моделі інклюзивного навчання у школі. Відповідає за правову та законодавчу відповідність навчання додаткових освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами. Очолює роботу команди шкільної психолого-педагогічної комісії. Такі ж функції виконує і заступник директора з навчально виховної роботи.

Проведення корекційно-розвиткових занять практичним психологом, учителем-дефектологом здійснюється відповідно до чинного законодавства.

У закладі з інклюзивним навчанням психолог має одну з найбільш відповідальних ролей, пов'язану з розвивально-просвітницькою та консультативно-організаційною роботою, спрямованою на забезпечення психологічно комфортних умов перебування, навчання та праці всіх без виключення учасників інклюзивного освітнього процесу. Практичний психолог, щоб згуртувати команду над спільною роботою має передусім: провести навчання педагогічних працівників—семінари, семінари практикуми, тренінги тощо, спрямовані на формування сприятливого середовища, де цінують відмінності кожного учасника освітнього процесу вивчити індивідуальні особливості навчально-пізнавальної діяльності дитини та скласти відповідні рекомендації для вчителів.

Особлива роль належить психологам і логопедам, підкреслюється їхня важливість співпраці. Співпраця логопеда та психолога спрямована на вирішення таких завдань:

- Оцінювання рівня психічного та мовленнєвого розвитку дитини та узгодження отриманих результатів
- участь у складанні та реалізації індивідуальних навчальних планів учнів з особливими потребами (рекомендації, консультації педагогам у здійсненні навчально-виховного процесу), виходячи з позицій спільного бачення труднощів, що виникають у процесі опанування знань
- планування та проведення спільних індивідуальних та групових занять; проведення консультацій з питань психологічних аспектів розвитку, навчання, виховання учнів, а також специфіки логопедичної роботи з дітьми з особливими потребами для педагогів та батьків
- розробка програм психологічної освіти педагогів навчального закладу

Перед вчителем-логопедом значне місце посідає формування навичок письмового та усного мовного спілкування. Основне завдання корекційного впливу – навчити дітей з особливими потребами складно й послідовно, граматично й фонетично правильно викладати свої думки, розповідати про події з навколишнього життя. Це має важливе значення для спілкування з дорослими й дітьми, формування особистісних якостей. Успішне здійснення колекційної роботи залежить від співпраці вчителя-логопеда з вчителями початкових класів. Однією із важливих умов інклюзивного навчання є вироблення єдиних вимог до учнів з мовленнєвими вадами зі сторони вчителя та логопеда. Вчитель-логопед має докласти максимум зусиль, щоб переконати педагога у необхідності уважно і обережно оцінювати роботу дітей-логопатів. Подолання мовленнєвих порушень надає дитині впевненості у власних силах, сприяє розвитку її пізнавальних здібностей. Розсуваючи рамки спілкування, як у середовищі однолітків, так із дорослими, дитина стає емоційною, чуйною. Змінюються її погляди на світ, її ставлення до оточуючих.

Соціальний педагог, як учасник Команди супроводу допомагає класним керівникам або вчителям, іншим спеціалістам освітнього закладу у створенні «Батьківського клубу», батьківських конференцій, онлайн – зустрічі (дана форма актуальна на час дистанційного навчання), опитування, розробці сторінки на сайті школи, присвяченій інклюзії, пошуку необхідної інформації і забезпечує:

- консультативну допомогу батькам (законним представникам);
- захист прав здобувачів освіти від будь-яких видів і форм насильства,
- відстоює інтереси здобувачів освіти у правоохоронних і судових органах;

сприяє попередженню конфліктних ситуацій, що виникають під час освітнього процесу, запобіганню та протидії домашньому насильству. Основним замовником започаткування інклюзивної освіти в конкретному освітньому закладі є батьки дитини, які також входять до команди супроводу. Батьки несуть відповідальність за виховання в сім'ї. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини, вони є ініціаторами вступу дитини з ООП до школи та створення інклюзивного класу. Батьки є учасниками розробки ІПР та аналізу результатів; здійснюють супровід дитини у виконанні завдань, моніторинг стану дитини та підтримують зв'язок із освітньою установою.

Від позиції батьків залежить діяльність та ефективність команди.

Адміністрація закладу освіти вводить посаду асистента вчителя відповідно до посадових обов'язків, які розроблені у зв'язку із введенням посади асистента вчителя до Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки від 06.12.2010 р. № 1205 – асистент учителя забезпечує соціально-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами:

- разом з учителем класу виконує навчальні, виховні, соціально-адаптаційні заходи, запроваджуючи ефективні форми їх проведення, допомагає дитині у виконанні навчальних завдань, залучає учня до різних видів навчальної діяльності;

- у складі групи фахівців приймає участь у розробленні та виконанні індивідуальної програми розвитку дитини;

- адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами.

У листі Міністерства освіти і науки України «Щодо тривалості уроків в інклюзивних класах, функціональних обов'язків асистента вчителя» від 05.02.2018 № 2.5-281 зазначено, що основна функція асистента вчителя як педагогічного працівника – співпраця з учителем інклюзивного класу, аби допомогти приділити увагу кожному учню під час освітнього процесу.

В свою чергу асистент учителя виступає «посередником» між командою фахівців та батьками. Однією із головних функцій асистента вчителя є спостереження, тому асистент спостерігає за дитиною більше ніж всі фахівці.

Зазвичай, асистент може надавати консультації батькам з питання успішності в освітньому процесі, взаємодії дитини у колективі однолітків та реалізації індивідуальної програми розвитку.

Робота з дитиною в інклюзивному класі не означає працювати ізольовано сам на сам, беручи відповідальність лише на себе. Це означає, зокрема, бути членом команди та співпрацювати з колегами, бути партнером не лише у закладі освіти а й за його межами. Всі члени команди психолого-педагогічного супроводу працюють на досягнення головної мети – підготовка дитини до самостійного життя.

4. Етапи роботи команди психолого- педагогічного супроводу

Коли дитина приходить до школи, де організоване інклюзивне навчання за наказом директора закладу, для неї створюють команду психолого-педагогічного супроводу.

У закладі загальної середньої освіти це:

педагогічний клас (класний керівник), вчитель, асистент вчителя, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-дефектолог (з урахуванням освітніх потреб дитини).

залучені фахівці: медичний працівник закладу освіти, лікар, асистент дитини, спеціалісти системи соціального захисту населення, служби у справах дітей тощо.

Наперше засідання команди психолого-педагогічного супроводу запрошують фахівця із ІРЦ щодо надання методичної допомоги.

Однією з організаційних форм діяльності команди супроводу є засідання її учасників щодо створення і обговорення Індивідуальної програми розвитку, яке проводиться не менше трьох разів протягом навчального року (*Програма психолого-педагогічного супроводу учня в умовах інклюзії розробляється на підставі ґрунтовного комплексного вивчення дитини командою фахівців, результати якого відображаються в індивідуальній програмі розвитку (ІПР).*

Саме індивідуальна програма розвитку є вихідним документом для психолого-педагогічного супроводу. Форма ІПР представлена в інструктивно-методичному Листі МОН №1/9-384 від 18.05.2012 «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (Порядок доповнено додатком згідно з Постановою КМ № 588 від 09.08.2017).

Індивідуальна навчальна програма – це документ, що розробляється і впроваджується для кожного учня з особливими освітніми потребами впродовж 2-х тижнів з моменту початку освітнього процесу. ІПР погоджується батьками та затверджується керівником закладу освіти. Це, власне, той місточок, який заохочує батьків спільно з навчальним закладом визначити навчальні потреби учня, пристосування або удосконалення, які потрібні для його навчання, а також визначити, яких результатів вони очікують від індивідуальної програми.

Для колективу *Індивідуальна навчальна програма* – це письмове зобов'язання перед родиною про те, що всі необхідні модифікації і акомодатії передбачені інструкційною програмою для їхньої дитини, буде впроваджено якнайкраще. Члени команди працюють у співробітництві і несуть спільну відповідальність за рішення стосовно стратегій навчання.

Склад команди формується залежно від потреб кожної дитини. Лідером у команді є представник адміністрації. Він координує дії всіх членів як при розробленні, так і при реалізації ІНП, складає графік нарад консультативно-педагогічної групи, зустрічей, коли в них виникає потреба. Це дає можливість контролювати ІНП, оцінювати його ефективність та вносити необхідні зміни до окремих його складових, плануються додаткові послуги, які дають дитині можливість успішно навчатися у звичайному класі.

ІНП підсумовує особисті дані про дитину та в позитивному сенсі її потреби. Він є гнучким і змінюється відносно змін у дитині:

- інформація про дитину та родину;
- показники наявного рівня розвитку дитини;
- довгострокові цілі та короткострокові завдання;
- пов'язані з навчанням спеціальні послуги;
- адаптація та удосконалення кімнат для проведення занять (при потребі);
- звіт про досягнення;
- термін, протягом якого буде діяти ІНП.

Враховуючи турботу батьків, маючи рівень розвитку дитини, визначаються цілі і завдання, які, на думку членів команди, повинні допомогти дитині оволодіти певними знаннями і вміннями. Вони мають відповідати поточному рівню розвитку учня, тобто учасники команди орієнтуються на зону найближчого розвитку дитини.

При плануванні довгострокових цілей слід врахувати: сильні сторони дитини, а не лише на те, що у неї виходить цілі мають бути надто конкретними – усі деталі передбачено вузькими задачами період досягнення кожної цілі. А короткострокові завдання (маленькі кроки) плануються відповідно до довгострокової мети.

Кожне завдання має бути визначеним: що робить дитина для досягнення мети; у яких умовах вона буде це робити; як буде демонструвати успіх; ставимо дату, коли досягнута мета і намічаємо наступне завдання. Ефективним навчання буде тоді, коли по можливості в ІНП включено зусилля на подальший розвиток однієї з сильних сторін учня. Дитина має відчувати себе успішною. Мати такі завдання з якими справиться самостійно. Це дасть можливість підтримати внутрішнє «Я» та сформулювати позитивну самооцінку. Саме такий підхід допомагає дитині досягти нових успіхів у тих сферах навчання та розвитку, в яких вона вже відчуває себе впевнено, а також дає змогу компенсувати труднощі.

Команда однодумців постійно працює над питанням доцільності урізноманітнення й розширення переліку критеріїв оцінювання досягнень дітей з особливими освітніми потребами. Педагоги оцінюють у своїх учнів навіть незначне просування вперед в оволодінні основ наук і постійно фіксують це у вербальному та невербальному визнанні (оцінці). Підтримка, справедлива оцінка найменших досягнень дитини з ООП та шанобливе ставлення до всіх дітей може слугувати не лише виробленню у кожної дитини ціннісного ставлення до себе, а й безперечно вплине на якість виконання завдання.

Команда супроводу діє на основі річного плану роботи, затвердженого заступником директора з навчально-виховної роботи і погодженого з директором закладу освіти.

За потреби скликаються позачергові засідання. Ініціювати позачергове засідання команди супроводу може будь-хто з її учасників.

Головою засідання команди супроводу є директор або заступник директора з навчально-виховної роботи в закладі загальної середньої освіти, вихователь-методист в закладі дошкільної освіти.

Рішення засідання Команди супроводу приймаються за результатами колегіального обговорення інформації кожного її учасника відкритим голосуванням (за умови присутності на засіданні не менше 2/3 від загального складу).

Рішення засідання Команди супроводу оформляється протоколом, який веде секретар засідання. Протокол засідання підписується головою, секретарем та всіма учасниками засідання.

Секретар призначається із числа складу постійних учасників Команди супроводу.

5.Надання корекційно-розвиткових послуг дитині з особливими освітніми потребами

До справи адаптації дитини у соціумі обов'язково залучені логопед, вчитель-дефектолог, психолог. Щоправда, якщо у спецшколах корекція є наскрізною, то у загальноосвітніх вона виокремлена з навчального процесу. Тому заняття відбуваються в позаурочний час, що збільшує навантаження на дитину. Лист МОН України № 1/9-495 від 31 серпня 2020 р. "Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020-2021 навчальному році"

Підвищенню ефективності навчального процесу сприяє корекційно-розвиткова складова інваріантної частини навчальних планів спеціальних навчальних закладів (спеціальних та інклюзивних класів), якою регламентується організація системної компенсаторно-реабілітаційної роботи з учнями (вихованцями):

- розвиток слухового сприймання;
- розвиток зорового сприймання;
- розвиток мовлення;
- корекція пізнавальної діяльності;
- формування навичок просторового орієнтування;
- соціально-побутове орієнтування; формування компенсаційних способів діяльності;
- практичне використання знань, умінь і навичок (предметно-практична діяльність);
- розвиток комунікативної діяльності і творчості; фізичний розвиток.

Корекційно-розвиткова робота – це комплексна діяльність різних фахівців, спрямована на поліпшення процесів розвитку і соціалізації дитини, послаблення або подолання її психофізичних порушень у процесі навчання і виховання з метою максимально можливого розвитку особистості та підготовки

до самостійного життя. Корекційно-розвиткова робота - це вагома складова інклюзивного навчання.

Відомо, що у дітей з проблемами розвитку наявні фізичні або психічні порушення, які ведуть до відхилень у загальному розвитку. Залежно від характеру порушення часу його виникнення та особливостей протікання одні недоліки можуть повністю усуватись, інші – тільки коригуватися, деякі – компенсуватись.

1) Корекційно-розвиткова робота є складовою освітнього процесу в інклюзивному закладі

Певні порушення у фізичному та (або) психічному розвитку учнів створюють труднощі в досягненні загальної освітньо-виховної мети, породжують суперечності між прагненнями учнів і їхніми можливостями. З огляду на це, у нормативно-правових документах інклюзивної освіти чітко зазначено, що *особливістю навчально-виховного процесу* дітей з особливими освітніми потребами є його *корекційна спрямованість*.

Основні напрямки корекційно-педагогічного процесу:

- корекційний вплив на дитину факторами середовища («терапія середовищем»);
- корекційний напрямок навчального процесу;
- спеціальний підбір культурно-масових засобів;
- психогігієна сімейного виховання;
- корекція окремих сторін психічної діяльності;
- розвиток процесів мислення;
- розвиток різних видів мислення;
- корекція порушень емоційно-вольової сфери;
- розвиток мовлення;
- розвиток уявлень про навколишній світ;
- збагачення словникового запасу;
- корекція індивідуальних прогалин в знаннях;
- відновлення позитивних якостей, які одержали незначну девіацію;
- накопичення навичок моральної поведінки.

В основі спеціальних методів і прийомів корекційно-педагогічної діяльності лежать загальнопедагогічні підходи, які направлені на розвиток збереження або відновлення порушених функцій організму, знань чи умінь дитини. Це методи вправ, методи переконань, методи прикладу, методи стимулювання поведінки і діяльності дітей з відхиленнями в розвитку та поведінці. Використані діагностики для визначення інтелектуального рівня розвитку та соціальної адаптації учнів:

- Тест тривожності
- Експрес-діагностика — методика вивчення рівня інтелектуального розвитку учнів.
- Тест шкільної тривожності Філіпса.
- Готовність дитини до школи: тест Гудинаф-Хар-ріса, тест Керна-Ірасека.
- Методика Г. Айзенка — EPQ.
- Експрес-діагностика готовності дитини до школи.

- Методика «Точність координації рухів».
- Пам'ять на числа (оцінка механічної пам'яті).
- Визначення слухової пам'яті.
- Оцінка вербально-логічного мислення. Пам'ять на образи.
- Оперативна пам'ять.
- Інтелектуальна лабільність (здатність дитини до навчання).
- Тест на міжособистісні відношення. Соціометрія.

Навчання є одним із основних шляхів корекції недорозвитку психіки дітей з психофізичними порушеннями, оскільки знаходиться у нерозривній єдності з вихованням і розвитком і може бути спрямованим також на формування новоутворень особистості дитини. Взаємозв'язок навчання, виховання, розвитку і корекції вважається основною закономірністю педагогічного процесу, в якому знаходять діти з психофізичними порушеннями. Поняття корекційної спрямованості навчання виражається правилом: **навчаючи коригуємо**.

Корекційно-розвиткова робота обумовлюється специфікою розвитку дитини, а не типом закладу. Відповідно, якщо дитина навчається в інклюзивному класі, вона має одержувати весь комплекс корекційної допомоги, передбачений для неї нормативною базою освітніх послуг.

Організація корекційно-розвиткових занять відбувається відповідно до наказу на початку навчального року про організацію корекційно-розвиткових годин в інклюзивному класі (з конкретними учнями окремо)

Проведення корекційно-розвиткових занять спеціалістами

Одним із шляхів реалізації корекційного компоненту є проведення корекційно-розвиткових занять, для чого в індивідуальному навчальному плані передбачається від 3-х до 8-ми годин на тиждень з урахуванням висновку ІРЦ.

Заняття та кількість годин для цього визначається для кожної дитини окремо на основі типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх закладів для дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку. У листі МОН «Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами» подано чіткий перелік спеціально організованих групових та індивідуальних корекційно-розвиткових занять для кожної категорії дітей, які проводять фахівці-дефектологи. Для дітей з порушеннями пізнавальної діяльності визначено:

- Для розумово відсталих дітей: «Розвиток мовлення», «Соціально-побутове орієнтування», «Ритміка», «Лікувальна фізкультура»;
- Для дітей із затримкою психічного розвитку: «Корекція розвитку», «Розвиток мовлення», «Ритміка».

Корекційні заняття з цими категоріями дітей проводять корекційні педагоги (олігофренопедагог, логопед) або психологи.

У листі МОН «Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами» наголошується, що корекційно-розвиткова робота проводиться педагогами, психологами з відповідною освітою, які є штатними працівниками інклюзивних закладів, або залучаються з навчально-реабілітаційних закладів, ІРЦ, спеціальних навчальних закладів шляхом укладання угод про співпрацю, а також психологами шкіл,

установ соціального захисту, ІРЦ, центрів практичної психології та соціальної роботи, створених при управліннях освіти і науки, ресурсних центрів.

Корекційну роботу можуть супроводжувати й інші спеціалісти (лікар ЛФК, психіатр, невропатолог та ін.). Наголосимо, що **дії всіх спеціалістів мають бути взаємоузгодженими**, адже вони працюють в команді психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання.

Висновок

Досвід роботи закладу освіти дозволяє стверджувати, що при плануванні та реалізації навчальних програм дітей з особливостями психофізичного розвитку необхідно забезпечити співпрацю між педагогами, працівниками школи, родинами, громадськістю. Основну увагу необхідно звернути на те, щоб ця співпраця (а в кінцевому результаті успіхи учнів з особливими потребами) здійснювалася систематично і на регулярній основі.

Аналіз певних досягнень процесу інтеграції дітей з особливими потребами в загально освітню школу переконує нас у тому, що зроблені перші кроки, які є свідченням комплексних змін у покращенні життя дітей та їх сімей.

Робота всіх фахівців навчального закладу спрямовується на досягнення головної мети – підготовка дитини до самостійного життя. При цьому значну увагу сконцентровують на тому, щоб допомога і підтримка у процесі навчання не перевищувала необхідну, інакше дитина стане занадто залежною від цієї підтримки.

Таким чином, співпраця фахівців шкільної команди та спеціалістів ІРЦ – суттєвий чинник у структурі професійного співробітництва в інклюзивному навчальному класі. Розуміння того, як краще здійснювати співпрацю, допомагає педагогам загальноосвітніх закладів оптимально організовувати навчання учнів з особливими потребами, сприяти їх соціальній адаптації.